

С. В. Кузьмінюв,

д. е. н., доцент, професор кафедри міжнародної економіки та економічної теорії
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

Г. Я. Глуха,

к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки та економічної теорії
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

РОЛЬ ЕКСПОРТУ ЯК ФАКТОРА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

S. Kuzminov,

Doctor of Science, full professor of Economic Theory and International Economics Department,
Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk

G. Glukha,

PHD, associate professor of Economic Theory and International Economics Department,
Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk

THE ROLE OF EXPORTS AS A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Стаття присвячена аналізу впливу зовнішньоекономічної діяльності на макроекономічну динаміку в Україні у контексті включення економіки до глобалізаційних процесів. З'ясовується роль експорту як фактора економічного зростання в Україні у порівнянні з економіками інших країн світу. Порівняно динаміку валового внутрішнього продукту з динамікою експорту товарів і послуг з України та світу, та визначені їх основні тенденції. На основі аналізу даних з 1990 р. розраховано показники кореляції між темпами приросту ВВП та темпами приросту експорту для різних країн та їх груп, які можна використовувати у якості індикатора наявності та ступеня використання одного з факторів економічного зростання, а саме: зовнішніх ринків збуту експортованої продукції. Проаналізовано динамічні ряди показника кореляції темпів приросту експорту та темпів приросту ВВП у 1990—2012 рр.

This article analyzes the impact of foreign trade activities in the macroeconomic dynamics in Ukraine in the context of inclusion of the economy in the globalization process. The role of exports as a factor of economic growth in Ukraine in comparison to the economies of other countries is substantiated. The dynamics of gross domestic product compared with the dynamics of exports of goods and services in Ukraine and in the World is analyzed. The major trends are identified. On the basis of data since 1990 the correlation between GDP growth rates and growth rates of exports for different countries and groups of countries is calculated. It can be used as an indicator of the existence and extent of use of one of the factors of economic growth, namely, foreign markets for exported products. The time series of correlation between GDP growth rates and the growth rate of exports in 1990—2012 is analyzed.

Ключові слова: економічне зростання, експорт, показник кореляції між темпами приросту ВВП та темпами приросту експорту.

Key words: economic growth, exports, index of correlation between GDP growth rates and the growth rate of exports.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Глобальна економічна система впливає як прямо, так і непрямо на будь-яку національну економіку. Прямий вплив проявляється в участі усіх країн у світових ринках товарів та послуг, фінансовому ринку, ринку праці. Непрямий вплив здійснюється за рахунок трансформації імпульсів глобальної економіки на національну економіку, що втілюється в особливих глобальних підходах при формуванні економічної політики на рівні держави. Тому тенденції розвитку та зростання світової економіки — важлива інформація з точки зору прогнозів зростання національної економіки й як базо-

вий компонент, а також як інформація для прийняття управлінських рішень у сфері державного регулювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розробку теоретичних концепцій взаємозалежності зростання національної економіки й тенденцій світової економічної системи внесли такі українські й закордонні вчені, як О. Івашина [1], Г. Колодко [2], М. Лізун [3], В. Матвеева [4], В. Слуцкер [5] та ін.

Проте, незважаючи на повноту й обґрунтованість наукових досягнень відомих учених, на наш погляд, залишаються недостатніми наукові дослідження ролі окремих факторів на економічне зростання.

Рис. 1. Динаміка темпів приросту ВВП за 1993–2012 рр. (%)

Джерело: розраховано авторами на основі даних МВФ [8].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Глобалізація сприяє економічному розвитку країн завдяки більш широкому доступу до світових ринків. В умовах кризи надвиробництва, яка спіткала світову економіку у 2008–2013 рр. найбільш важливими слід вважати ринки збуту продукції, сталий попит на яких може забезпечити країні як вихід з кризи, так і подальше зростання. Саме доступ до нових ринків надав можливість транснаціональним компаніям суттєво збільшити обсяги реалізації продукції і надати додатковий імпульс для розвитку своїх національних економік. Відповідно, вирішуючи питання про доцільність європейської інтеграції України буде корисним дати відповідь на питання: "Чи має Україна потенціал для використання переваг нових ринків збуту у рамках євро спільноти?" Тому метою нашої статті є з'ясування ролі експорту як фактора економічного зростання в Україні у порівнянні з економіками інших країн світу, у першу чергу, економіками країн ЄС.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У світовій економіці сьогодні виділяються чотири тенденції. На перші три у своїй роботі вказує К. Дервіш: перша тенденція — це нова конвергенція, друга тенденція — циклічна взаємозалежність, третя тенденція — нерівномірність у розподілі доходів [6]. Четверта тенденція зазначена у огляді світової економіки МВФ за квітень 2013 р. "Перспективи розвитку світової економіки: надії, реалії, ризики". Це розбіжність у темпах економічного зростання в групі розвинених країн між США й зоною євро [7]. Ще одна тенденція, яка варта уваги, але поки що не знайшла належного відображення у наукових дослідженнях в Україні — зростання ролі експорту як фактора економічного зростання національної економіки.

Глобалізація є комплексним соціально-економічним явищем і може розглядатися у різних аспектах. Але у контексті включення економіки України до глобалізаційних процесів має сенс аналізувати, насамперед, економічні наслідки глобалізації. Це стосується, зокрема, впливу зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств на макроекономічну динаміку в Україні.

Незважаючи на важливість динаміки цін, зайнятості, національного доходу ми вважаємо провідною макроекономічною характеристикою динаміку валового внутрішнього продукту. Саме динаміка ВВП використовується у якості показника економічного зростання і значною мірою визначає стан справ у сфері зайнятості, динаміку доходів, а вкупі з динамікою грошових агре-

гатів — і динаміку цін. Тому має сенс приділити увагу динаміці валового внутрішнього продукту у її зв'язку з динамікою експорту товарів та послуг з України. Дані стосовно динаміки ВВП України наведені на рисунку 1.

За період з 1993 по 2012 рр. слід відзначити наступні тенденції:

1. До 2000 р. темпи економічного зростання в Україні не тільки були нижчими, ніж середньосвітові, але і мали, в основному, від'ємне значення. Цю тенденцію прийнято пояснювати складністю процесів ринкової трансформації на початковому етапі і це (принаймні частково) дійсно так. Проте глибина та тривалість економічного спаду в Україні була більшою, ніж у інших країнах центральної та східної Європи, які також трансформувалися, що стало предметом багатьох досліджень.

2. У період 2000–2004 рр. темпи зростання ВВП в Україні перевищували аналогічні показники як у цілому в світі, так і по окремих групах країн — країн з розвинутою ринковою економікою та країн, що розвиваються. Це слід вважати позитивною тенденцією, але не слід забувати, що базовий для цього періоду показник ВВП станом на 2000 р. був надзвичайно низьким. Тому нетривалий період прискореного відновлення економіки так і не забезпечив відновлення докризового обсягу національного виробництва.

3. Починаючи з 2005 р. темпи зростання ВВП в Україні в цілому відповідають середньосвітовим тенденціям, що свідчить про намагання України утримати свою частку у світовому валовому продукті, хоча вдається це їй не завжди, на що вказує глибина падіння українського ВВП у несприятливому для світової економіки 2009 р.

Друга та третя особливості динаміки ВВП України можуть бути пояснені тим, що на етапі прискореного поживлення (2000–2004 рр.) країна віднайшла певний потенціал для економічного зростання, який був вичерпаний до 2005–2006 рр. У літературі зустрічається кілька версій того, що може претендувати на роль джерела економічного поживлення початку 2000-х рр., але загалом усі можливі чинники утворюють дві групи: внутрішні та зовнішні. До внутрішніх чинників зазвичай відносять завершення етапу масової приватизації та усталення системи приватного підприємництва у промисловості, стабілізацію грошового обігу, повернення темпів інфляції до прийнятної рівня. Серед зовнішніх називають сприятливу кон'юнктуру на ключових ринках (низька ціна на газ, висока ціна на металопрокат, підвищене внутрішнє споживання у КНР і, як наслідок, обмежений експорт металу з цієї країни), налагоджен-

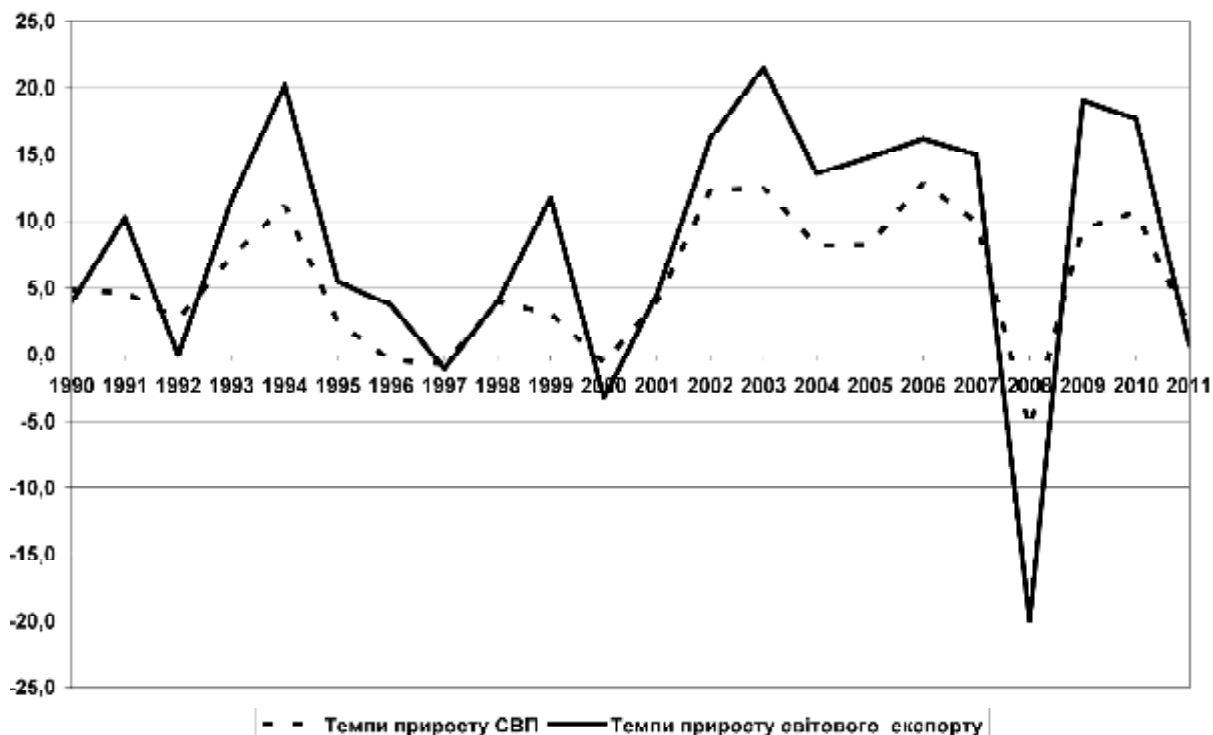

Рис. 2. Графіки темпів приросту ВВП та темпів приросту експорту у світі за 1990–2012 рр.

Джерело: розраховано авторами на основі даних МВФ [8].

ня зовнішньоекономічних зв'язків України із зарубіжними партнерами як наслідок розвитку інформаційних мереж в Україні та включення українських промислових, торговельних та фінансових підприємств до світової системи прямих Інтернет-зв'язків між суб'єктами підприємницької діяльності різних країн, досягнення низки міждержавних домовленостей, що сприяли спрощенню зовнішньоекономічної діяльності тощо.

У розрізі обраної нами теми дослідження більший інтерес представляють зовнішні чинники, які, на нашу

думку, найбільшою мірою відображаються у динаміці експорту. З одного боку, експорт країни є безпосередньою складовою ВВП і сукупного попиту, тому зростання експорту прямо відбивається на показниках економічного зростання. З іншого боку, сама спроможність знайти покупця за кордоном є об'єктивною оцінкою стану справ у економіці країни і тому опосередковано відображає важливі передумови економічного зростання — конкурентоспроможність національної економіки у цілому і окремих підприємств та їх продукції зок-

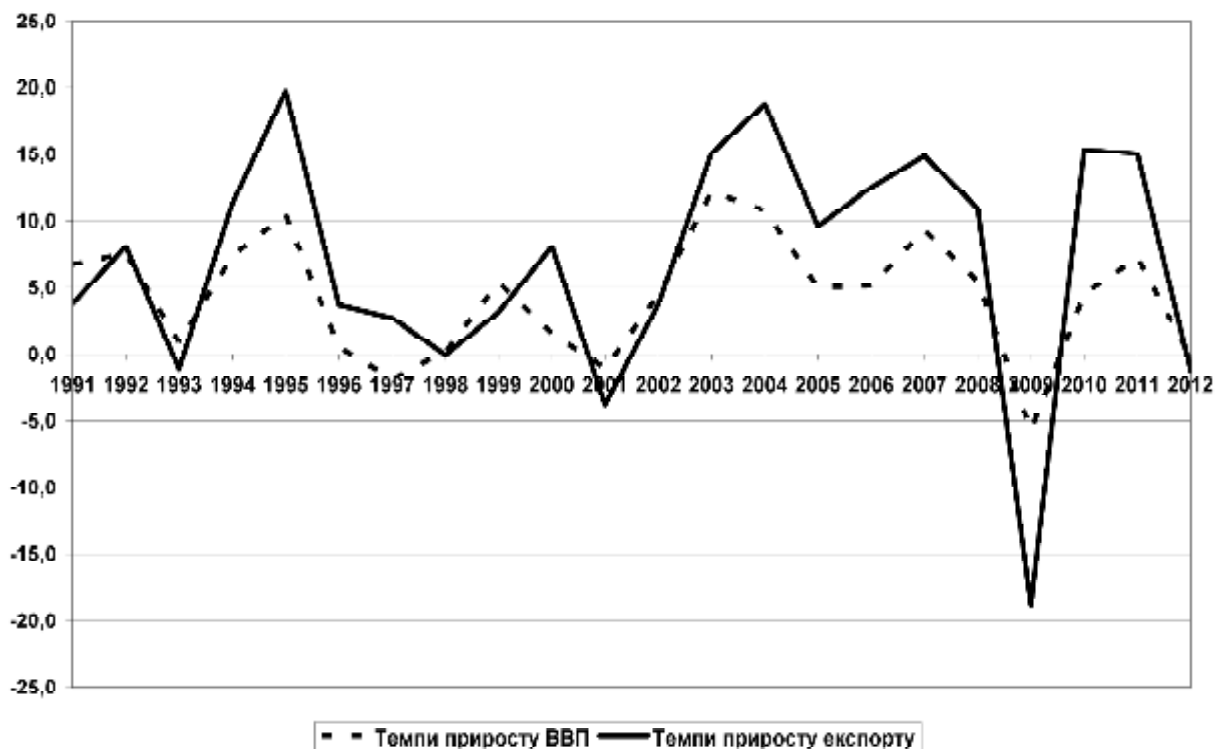

Рис. 3. Графіки темпів приросту ВВП та темпів приросту експорту розвинутих країн за 1990–2012 рр.

Джерело: розраховано авторами на основі даних МВФ [8].

рема, забезпеченість ресурсами та здатність їх ефективно використовувати для досягнення оптимального співвідношення ціни та якості товарів, достатній рівень стабільності у сфері регулювання економіки, яка дозволяє планувати діяльність на достатньо довгий відрізок часу, що особливо необхідно для налагодження стосунків з іноземними партнерами тощо. Тому дослідження саме динаміки експорту у її зв'язку з динамікою національного виробництва розглядалося нами як першочергова задача.

У цілому у світі показники динаміки ВВП та експорту за 1990—2012 рр. мають подібні тренди (рис. 2). Аналогічна тенденція спостерігається і для групи розвинутих країн (рис. 3). Подібність динаміки, на нашу думку, є аргументом на користь того, що експорт може розглядатися і як показник загальної конкурентоспроможності національної економіки, і як безпосередній фактор економічного зростання.

Візуальна подібність графіків є не досить зручним інструментом аналізу, тому точну числову характеристику подібності трендів було обчислено за допомогою коефіцієнтів кореляції. На основі аналізу даних з 1990 р. розраховували показники кореляції між темпами приросту ВВП та темпами приросту експорту для різних країн та їх груп (табл. 1). При розрахунку розглядалися дані щодо динаміки експорту та динаміки ВВП по 168 країнам. За показником кореляції можна виділити наступні групи країн:

- у діапазоні коефіцієнта кореляції від 0,9 та вище (що свідчить про значну залежність зростання ВВП від експорту) — 4 країни (ОАЕ, Саудівська Аравія, Бруней, Оман), які більшу частку свого ВВП отримують за рахунок експорту енергоносіїв;

- у діапазоні від 0,8 до 0,89 — 33 країни світу (переважно країни Європи та Азії з високим та вищим за середній доходом на душу населення);

Таблиця 1. Показники кореляції між темпами приросту ВВП та темпами приросту експорту для різних країн та груп

Група країн	Показник кореляції	Країна	Показник кореляції
<i>Світ</i>	0,93		
<i>Групи країн</i>		<i>Окремі країни</i>	
Розвинуті країни	0,87	ОАЕ	0,95
Зона євро	0,88	Чеська республіка	0,86
G7	0,84	Бельгія	0,86
Інші розвинуті країни	0,9	Австрія	0,85
Європа та Центральна Азія (загалом)	0,9	Франція	0,83
Європа та Центральна Азія (лише країни, що розвиваються)	0,8	Німеччина	0,82
Країни з високим доходом	0,88	Росія	0,82
Країни з середнім доходом	0,88	Україна	0,77
Країни з доходом нижче середнього	0,78	Польща	0,74
Бідні країни з великим зовнішнім боргом	0,73	Білорусь	0,59
Найбідніші країни за класифікацією ООН	0,47	США	0,56

Джерело: розраховано авторами на основі даних [8], [9].

- у діапазоні від 0,7 до 0,79—32 країни світу з середнім та нижчим за середній доходом (до цієї ж групи потрапили також Україна та Польща);

- у діапазоні від 0 до 0,69—90 країн світу (США, Білорусь, Молдова, африканські, близькосхідні, східноазіатські та тихоокеанські країни, що розвиваються);

- у діапазоні від (-0,44) до 0—9 країн світу (найбідніші країни за класифікацією ООН).

Наведені дані наочно демонструють, що найбільша кореляція між динамікою експорту та динамікою ВВП спостерігається у країнах з високим рівнем добробуту. Це дає підстави вважати коефіцієнт кореляції певним індикатором позитивних зрушень у економіці. Результати свідчать, що показник кореляції для української економіки значно менше, ніж аналогічний показник для світу у цілому та для розвинутих країн. Це може вказувати на те, що українська економіка поки що не досить активно використовує потенціал зовнішньоекономічних зв'язків для прискорення економічного зростання і слугує аргументом на користь європейської інтеграції. Проте низьке значення коефіцієнту також може свідчи-

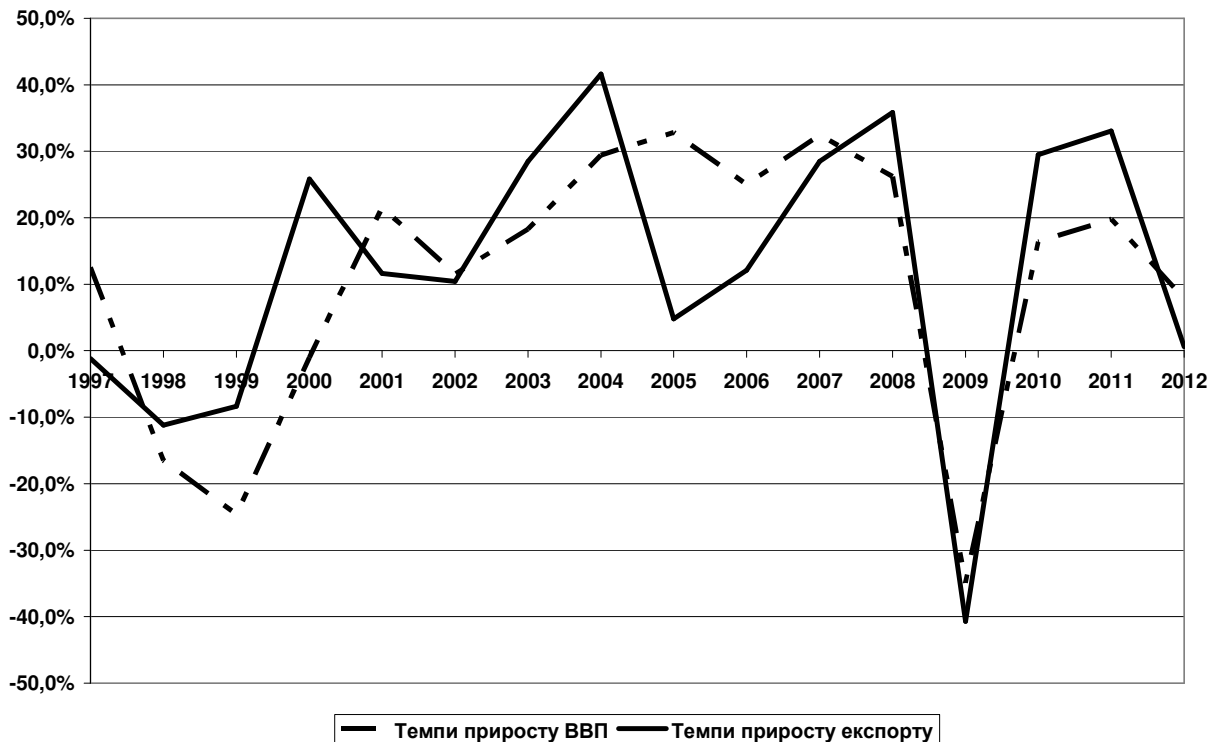

Рис. 4. Графіки темпів приросту ВВП та темпів приросту експорту України за 1990—2012 рр.

Джерело: розраховано авторами на основі даних Державної служби статистики України [10].

ти і про те, що країна більшою мірою спирається на внутрішній попит, як це має місце у випадку США і, очевидно, Білорусі.

Для аналізу довгострокових тенденцій розвитку світової економіки більш інформативним є не просто коефіцієнт кореляції між зростанням експорту та зростанням ВВП, а динаміка цього показника.

Аналіз динамічних рядів показника кореляції темпів приросту експорту та темпів приросту ВВП у 1990—2012 рр. відрізкамі по 10 років для 169 країн показав наявність наступних груп:

— у діапазоні коефіцієнта кореляції від 0,9 та вище — 28 країн світу;

— у діапазоні від 0,8 до 0,89 — 36 країн світу (Україна);

— у діапазоні від 0,7 до 0,79 — 32 країни світу (у тому числі США);

— у діапазоні від 0 до 0,69 — 66 країн світу;

— у діапазоні від (-0,44) до 0 — 6 країн світу.

Виділяється група країн, для яких спостерігається постійна висока залежність темпів економічного зростання та темпів приросту експорту, причому коефіцієнт кореляції не зростає. Це, насамперед, розвинені, глибоко інтегровані у світогосподарські зв'язки країни ЄС. На нашу думку, це саме ті країни, які найбільшою мірою скористалися перевагами, що надала глобалізація, проте потенціал подальшого зростання за рахунок цього фактору для них, вірогідно, вичерпаний. Проте цей висновок потребує подальшої перевірки і досліджень у цьому напрямі.

Сполучені штати мають менш стійку залежність між експортом та економічним зростанням, ніж у європейців. Проте це ще не говорить про те, що США стоять осторонь глобалізації. Значні обсяги експорту капіталу, стійке негативне сальдо платіжного балансу та масштабна емісія і вивіз доларів значно деформують загальну картину. З точки зору використання результатів економічного зростання (що, власне, і є кінцевою метою) населенню не важливо, за рахунок чого зросло споживання — за рахунок зростання національного виробництва чи за рахунок імпорту, оплаченого емітованими доларами. Проте у системі національного рахівництва імпорт не додається до ВВП, що відповідним чином впливає як на його динаміку, так і на кореляцію з темпом зростання експорту. У всякому разі, США потенційно мають більший ресурс для стимулювання свого зростання, ніж їх європейські візаві за умови переходу на безземісну модель економічного зростання.

Що стосується України, то для неї, як і для більшості країн з ринком, що формується, за останні 10 років залежність економічного зростання від експорту значно підвищилась і продовжує зростати. Це означає, з одного боку, що наша країна поступово інтегрується у світову економіку, проте з іншого боку це є свідченням поступового вичерпання цього ресурсу економічного зростання.

ВИСНОВКИ

Таким чином, коефіцієнт кореляції між динамікою ВВП та темпами зростання експорту можна використовувати у якості індикатора наявності та ступеня використання одного з факторів економічного зростання, а саме: зовнішніх ринків збуту експортованої продукції. Такі тенденції є підставою для розробки нових стратегій розвитку, нових рішень у політичній, економічній, соціальній сфері кожної країни. Подальші розвідки у цьому напрямі можуть бути спрямовані на більш глибоке дослідження зовнішніх факторів економічного зростання у розрізі галузевої, товарної, територіальної структури експорту, а також на виявлення факторів, які підсилюють або перешкоджають використанню експортного потенціалу для прискорення економічного зростання.

Література:

1. Івашина О.Ф. Інституалізація економічного розвитку: [монографія] / О.Ф. Івашина. — Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2009. — 283 с.

2. Колодко Г. Глобалізація и сближение уровней экономического развития / Колодко Г. // Вопросы экономики. — 2000. — № 10. — С. 4—26.

3. Лізун М.В. Випереджаюче економічне зростання: міжнародний та український аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / М.В. Лізун; Терноп. нац. екон. ун-т. — Тернопіль, 2007. — 20 с.

4. Матвеева В.Ю. Зовнішньоторговельна детермінанта розвитку національної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.03 / Матвеева В.Ю.; Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. — Донецьк, 2010. — 23 с.

5. Слуцкер В.И. Эффективный экономический рост в глобализирующейся экономике: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. экон. наук: спец. 08.00.01 / Слуцкер В.И. — Саратов, 2006.

6. Дервиш К. Конвергенция, взаимозависимость и расхождения / К. Дервиш // Финансы и развитие. — 2012. — № 9 — С. 10—14.

7. World economic outlook (International Monetary Fund). Russian / Перспективы развития мировой экономики. — Вашингтон. Международный валютный фонд. — Апрель, 2013. — 198 с.

8. International Monetary Fund. Data and Statistics. World Economic Outlook Database, October 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/02/weodata/weoselgr.aspx>

9. The World Bank. World Development indicators [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>

10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

References:

1. Ivashyna, O.F. (2009), *Institutionalization of economic development*, Nauka ta osvita, Dnipropetrovsk, Ukraine.

2. Kolodko, H. (2000), "Globalization and convergence of levels of economic development" *Voprosy ekonomiky*, vol. 10, pp. 4—26.

3. Lizun, M. V. (2007), "Outpacing growth: international and Ukrainian aspects", Abstract of Ph.D. dissertation, Economic Theory, Ternopil national economic university, Ternopil, Ukraine.

4. Matvieieva, V. Yu. (2010), "Foreign trade determinant of a national economy development", Abstract of Ph.D. dissertation, World economy, Mykhail Tuhon-Baranovsky national university of economy and trade of Donetsk, Donetsk, Ukraine.

5. Slutsker, V. Y. (2006), "Effective economic growth in globalizing economy" Abstract of Doctor of Sciences dissertation, Economic Theory, Saratov, Russia.

6. Dervish, K. (2012), "Convergence, interdependence and divergence", *Finansy i razvitie*, vol. 9, pp. 10—14.

7. International Monetary Fund (2013), "Perspectives of World economy development", *World economic outlook*, Washington, p. 198.

8. International Monetary Fund (2013), "Data and Statistics", *World Economic Outlook Database*, available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/02/weodata/weoselgr.aspx> (Accessed 23 November 2013).

9. The World Bank (2013), "World Development indicators" available at: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators> (Accessed 3 December 2013).

10. State statistics service of Ukraine (2013), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 17 December 2013).

Стаття надійшла до редакції 20.01.2014 р.